Bauer Tamás

A „maffiaállam” hamissága

VISSZHANG - LXI. évfolyam, 9. szám, 2017. március 3.

Ungváry Rudolf és Madlovics Bálint írásaival végre elindult az *ÉS*-ben a vita a „maffiaállam” eddig szinte osztatlanul ünnepelt elméletéről. Magam a maffiaállam-elméletet az Orbán-rendszer téves, félrevezető jellemzésének tartom, amely inkább nehezíti, mintsem hogy elősegítené a rendszerrel szembeni sikeres fellépést.

Az persze nem vitás, hogy Orbán uralma alatt az állam intézményrendszerét a közpénzek szisztematikus fosztogatásának és a hatalmon levők gazdagodásának szolgálatába állították. Kezdődött a dolog – még a Fidesz ellenzéki időszakában – a fekete pártfinanszírozás megszervezésével, majd túlterjedt ezen már az első Orbán-kormány idején, és a második Orbán-kormány alatt vált példátlanul kiterjedt rendszerré. A kérdés nem önmagában ennek megállapítása, hanem az, hogy miért vált ez lehetségessé.

E kérdés megválaszolásához érdemes összehasonlító elemzéshez nyúlni. Fekete pártfinanszírozásról nemcsak a Fidesz esetében van tudomásunk, hanem másokéban is. A még liberális Fidesz az MDF-fel közös székházüggyel kezdte, majd a kormányra került MSZP és SZDSZ a Tocsik-üggyel folytatta. Az újra kormányra jutott Fidesz – a Kisgazdapárttal koalícióban – a korábbinál is látványosabb korrupciós tüneteket mutatott, aminek nagy szerepe volt 2002-es választási vereségében. Az MSZP-vel 2002-től újra koalícióban kormányzó SZDSZ körül újabb korrupciós ügy került napvilágra (Nemzeti Szakképzési Intézet botránya). 2010-től azután kezdetét vette a közpénzek elsajátításának az a rendszere, amit népszerűen „maffiaállamnak” neveznek. Tény, hogy a közpénzek fosztogatásával szemben eddig még egyetlen kormányzó párt sem bizonyult immunisnak. Vajon mi lehet az oka annak, hogy míg az MSZP–SZDSZ-kormányok idején a fekete pártfinanszírozás egyes ügyekre korlátozódott, és nem vált átfogóvá, az Orbán-rendszerben a közpénzek államilag szervezett fosztogatása gigantikussá vált, és ezt jellemzi az elmélet szerzője maffiaállamként?

Megválaszolhatjuk a kérdést úgy, hogy az MSZP és az SZDSZ egykori vezetői alapjában véve becsületes emberek, akik csak addig kezdeményeztek fekete pártfinanszírozást, amíg a kampányokhoz arra elengedhetetlenül szükség volt, s egyénileg nem gazdagodtak belőle, míg a Fidesz vezetői bűnözők, akiknek szenvedélye a közpénzekből történő egyéni gazdagodás. Az effajta különbségtétel nem is nélkülöz minden alapot. A jó és rossz emberek közötti megkülönböztetés azonban aligha alkalmas társadalmi folyamatok megbízható magyarázatára. A kérdés feltevésében tovább kell lépnünk. A Horn-kormány idején a Tocsik-ügy lelepleződése azonnal az illetékes miniszter és a privatizációs ügynökség egész vezetésének menesztéséhez vezetett, az SZDSZ esetében pedig a párt gerincének megtöréséhez, belső tartásának, kohéziójának végzetes megrendüléséhez. Az SZDSZ második kormányzásakor átélt újabb botrányok tovább rongálták a párt morális állapotát. Ez volt a fő oka annak, hogy a párttól tömegesen elfordultak a liberális választók, a pártnak 2000 után már a parlamenti küszöb eléréséért kellett küzdenie, majd 2009-től már erre sem maradt esélye. Azzal az értékrenddel, amelynek jegyében az SZDSZ megalakult, majd a továbbiakban a párt vezetői és szavazói közötti kohézió alapja volt, nem volt összeegyeztethető a fekete pártfinanszírozás. Láthatóan más a helyzet a Fidesszel. Mármint az 1994 utáni Fidesszel, merthogy a korai, még liberális Fideszt ugyanúgy megrázta a székházügy, mint később az SZDSZ-t a Tocsik-ügy, egy sor vezető politikus és sok tag szakított az Orbán és Kövér által fémjelzett pártvezetéssel és hagyta el a pártot, amelynek támogatottsága 40 százalékról 6 százalékra csökkent, éppen hogy bejutott 1994-ben az Országgyűlésbe. Az 1994 utáni Fidesz–MPP-nek ezzel szemben már nem okoz semmilyen gondot, hogy köztudottan korrupt. Egyik vezető ideológusa politikájuk lényegének tekinti azt, amit mások korrupciónak vélnek, ami annak akadémikus megfogalmazása, amit a Fidesz-hívek százezrei gondolnak: az a politikai

célrendszer, amelyet a Fidesz követ, s amelyben ők pártjukat támogatják, az ilyen gyakorlatot is elfogadhatóvá teszi. Ez az oka annak, hogy a nyilvánvaló korrupciós gyakorlat nem rendíti meg a Fidesz-tábor törzsének elkötelezettségét. Csak emiatt válhatott lehetségessé az, amit Magyar Bálint maffiaállamnak nevez. A „maffiaállam" tehát nem magyarázat, hanem következmény, a magyarázatot másutt kell keresnünk. Arra kell választ kapnunk, hogy mire is épül a Fidesz-hívek feltétlen kötődése.

Immár egy év eltelt azóta, hogy a magam magyarázatát terjedelmes dolgozatban küldtem el az *ÉS* szerkesztőségének, s abban kitértem a maffiaállam-elméletre is, de írásom sem egyben, sem részekre bontva nem kapott helyet a lapban. Azt az *ÉS*-ben már korábban, 2014 novemberében megfogalmazott állításomat, miszerint az Orbán-kormánytól a szokásos parlamentáris úton, választással nem lehet megszabadulni, hiszen a feladat nem egyszerűen egy kormány leváltása lenne, hanem a parlamenti váltógazdaságot tagadó és annak lehetőségét minden elemében akadályozó rendszer megdöntése, az azóta történtek minden szempontból megerősítették. (Hasonló következtetésre jutott fontos elemzéseiben Kornai János.) A kétharmados parlamenti többség megszerzése, 2010 óta a Fidesz lépésről lépésre önkényuralmat épített fel, ahol Orbán akarata a törvények fölött áll: az ő akaratához igazítják a törvényeket, hatályon kívül helyezték az alkotmányt, megbénították, látszólagossá tették a független hatalmi ágakat (egyelőre a bíróságok kivételével, bár azok betagolására is fontos intézkedéseket tettek, részleges eredményekkel). Erősen korlátozták a sajtószabadságot, amennyiben a kormány szócsövévé változtatták a mindenhova eljutó közmédiát, felszámolták vagy felvásárolták a független írott sajtó nagy részét (legutóbb a *Népszabadság*ot, illetve a *Figyelő*t és a megyei lapok többségét), az egyik nagy kereskedelmi televíziót és néhány hírportált. A parlamenti többségnek rendelték alá az egyházakat, a baráti egyházak összefonódnak az állammal. Koncepciós eljárások, sőt perek sorozata indult meg a Sukoró-ügytől a tábornokperen és a „kémperen" át a legutóbbi Hiszékeny-perig, s azok egyelőre a gyanúsítások, illetve vádak összeomlásával, a perbe fogottak felmentésével végződnek – de vajon meddig? Orbán nyíltan hirdeti a hatalommegosztásra épülő liberális demokrácia felszámolását, az illiberális államot.

Az Orbán-rendszer erejét azonban nem magyarázhatjuk pusztán ezzel, az önkényuralmi eszköztár leírásával. Önkényuralmi rendszerek sem maradhatnak fenn pusztán hatalmi erőszakkal, s Orbán rendszere, amely a kommunista diktatúrák többségétől, köztük a magyarországitól eltérően nem idegen megszállás révén jött létre és maradt fenn, hanem belső fejlődés eredményeként, egyfelől számottevő támogatást élvez, másfelől széles körű beletörődésre építhet, és ez ismételt választási győzelemben is kifejeződik. A maffiaállam-elmélet teljesen figyelmen kívül hagyja ezt a támogatást, amely messze túlterjed azok szűk körén, akik az Orbán-rendszer anyagi értelemben vett haszonélvezői.

A rendszerváltás kezdetén alapjában az MDF és kisebb részben a Kisgazdapárt és a KDNP körül, az Antall-kormány mögött felsorakozva szerveződött újjá a történelmi magyar uralkodó osztály eszmevilágához visszatérő keresztény-nemzeti politika, amelyet Antallnak nem sikerült a nyugat-európai kereszténydemokrácia mintájára modernizálni. Ez a politikai irány, politikai mozgalom, szervezetileg sokáig több részre tagolt politikai közösség maga mögött tudhatta a trianoni és párizsi békeszerződések, illetve a négy évtizedes kommunista rendszer sértettjeit. Ők adták a szavazótábor magvát, amely tántoríthatatlanul ott állt a magyar politikában jobboldaliként számon tartott pártok mögött. Ugyanakkor már 1994-ben – majd később 2002-ben, a 2004-es népszavazáson és 2006-ban – kiderült, hogy ez a mag nem elegendő a választások ismételt megnyeréséhez.

Orbán az 1994-es választások után valósággal benősült a keresztény-nemzeti politikai közösségbe. (1994 nyarán Lakiteleken, Lezsák Sándor meghívására SZDSZ-es előadóként tanúja lehettem annak, hogyan fogadtatta el magát Orbán, egy másik alkalommal pedig Kövér az MDF-es aktivistákkal, e politikai közösség képviselőivel. A benősülés sikerrel járt, és Orbán két éven belül e politikai közösség vitathatatlan vezetője, a Fidesz pedig e jobboldal vezető pártja lett. Orbán és Kövér magáévá tette a keresztény-nemzeti világképet, a Fideszt elhagyták azok, akik kitartottak a liberális elvek mellett, és a párt további politikusrekrutációja pedig azokat vonzotta a párthoz, azokat kooptálta a vezetésbe, akik többnyire eleve a

keresztény-nemzeti világkép hívei voltak. Nem célszerűségből felöltött külsődleges ideológiai elemekről van szó, mint azt a maffiaállam-elmélet feltételezi, hanem olyasmiről, amivel a Fidesz vezetése, aktivistái és hívei tartósan azonosulnak, ami a politikai közösséggel való azonosulásuk alapja.

Ennek a világképnek, ennek a politikai gondolkodásnak mindmáig központi eleme a sérelmi antikommunizmus és a sérelmi, etnikai alapú nacionalizmus. Az előbbi az egykori kommunista vezetőkkel szembeni diszkriminatív intézkedésekben, a múlt folyamatos átírásában, szobrok eltávolításában, közterületek és intézmények átnevezésében jelenik meg, az utóbbi a szomszéd országokkal szembeni kisebbségügyi hidegháborúban, mindenekelőtt a státustörvényben, majd a kedvezményes honosításban, ami valójában a békeszerződések implicit megkérdőjelezése, és folyamatos feszültséget kelt a szomszédokkal, miközben lelkesíti a híveket. A kedvezményes honosítással állampolgárokká lettek választójoga már eddig is a kétharmados Fidesz-többség fontos építőköve lett, tehát az etnikai alapú nacionalizmus nem egyszerűen ideológiai ruha, hanem a hatalmi test része.

A Fidesz erejét adó politikai eszmerendszer a sérelmi antikommunizmus és etnikai alapú nacionalizmus mellett a hatalom újbóli megszerzése, majd megtartása érdekében további három elemmel egészült ki. Az első ilyen elem a Fidesz államnacionalizmusa, vagyis a külvilággal, a külföldi tőkével és az Európai Unió intézményeivel szemben a feltételezett magyar érdekek védelme, egyfajta kereskedelmi és beruházási protekcionizmus. (Míg az etnikai alapú nacionalizmus alanya a Kárpát-medencei magyar etnikum, az államnacionalizmusé a magyarországi lakosság, illetve magyarországi gazdaság.) A második a Fidesz antikapitalizmusa: a profitmotívum ócsárlása, a külföldi tőke, továbbá a hatalmi rendszerébe nem betagozódott autonóm hazai vállalkozók kiszorítása a trafikosoktól a szerencsejáték-vállalkozókon át a mezőgazdasági társas vállalkozásokig. Ez az antikapitalizmus a leginkább szembetűnő módon a magán-nyugdíjpénztárak, illetve az egészségügyi privatizáció elleni kampányokban csúcsosodott ki. Persze szelektív antikapitalizmus: harcol minden, tőle független hazai vállalkozás és külföldi befektető ellen, miközben a maga házi kapitalistáit közpénzekből hizlalja fel. Ezek az elemek adják az orbáni külpolitika és gazdaságpolitika vezérfonalát. Az orbáni jövedelempolitika vezérfonalát pedig a stabil egzisztenciával rendelkezők, a tehetősek előnyben részesítése jelenti a munkanélküliek, elesettek, a munkaerőpiacról kiszorulók, a betegek és rokkantak rovására. Orbán „munka alapú gazdaságról" beszél, és leépíti a társadalmi szolidaritás legfontosabb intézményeit, megszüntette a társadalombiztosítást, a munkanélküli-ellátást, a közmunkával szorítja újratermelődő párialétbe a munkaerőpiacról kiszorulókat, kiszorítja az oktatásból a lemaradókat, szűkíti a felsőoktatást, erősíti, intézményesíti az egészségügy kettéválását az elit magán-, illetve a köznép állami egészségügyére. Mindez egyszerre politikai eszmerendszer és politikai gyakorlat, amellyel Orbán az antikommunizmussal és etnikai alapú nacionalizmussal megnyerhetőkön messze túlterjedő választói kör támogatását nyeri el. Nem elég ezért, ha önkényuralomként jellemezzük Orbán rendszerét, hanem ehhez hozzá kell tennünk: nacionalista és ugyanakkor elitista, meritokratikus, az elesetteket kirekesztő önkényuralomról van szó. Az Orbán-rendszer e sajátosságai teremtenek olyan erős azonosulást a hívekben, kiváltképpen pedig a szélesen értelmezett elitben, hogy a közpénzek maffiaszerű elsajátítását fenntartás nélkül tudomásul vehessék.

A rendszer azért annyira erős, azért látszik ma mozdíthatatlannak, mert pártokba szervezett ellenzéke a legfőbb pontokon nem fordul szembe az önkényuralmat alátámasztó eszmei és politikai elemek többségével. Az MSZP odaállt az orbáni etnikai alapú nacionalizmus mellé, az LMP-vel együtt megszavazta a kettős állampolgárságról szóló törvényt, és az Együtt sem fordul szembe azzal. Az ellenzék demokratikus pártjai – az LMP kivételével – rendre hitet tesznek az EU mellett, de a Fidesz protekcionizmusát nem utasítják el, a szocialisták is támogatták az LMP-nek a szabadkereskedelmi egyezményeket elutasító országgyűlési határozatát, és sokszor (például a devizahitel-adósok vagy a különadók ügyében) a Fidesz szelektív antikapitalizmusát is átveszik. Az MSZP a „rezsicsökkentést" is támogatta, és rá is próbált licitálni. Nem vitatják a közmunkát, hiszen azt a Gyurcsány-kormány kezdeményezte, holott ez az egyik legfontosabb, a szolidaritást tagadó orbáni intézmény, s a Fidesz családtámogatási politikáját sem utasítják el. (Az adózásban és az oktatásügyben szerencsére szembeszegülnek a fideszes politikával.) Az

orbáni politikával emiatt nem áll szembe az ellenzéki pártok oldalán átfogó, a versenyalapú kapitalizmust elfogadó, ugyanakkor a társadalmi szolidaritást képviselő, nyugatos politikai alternatíva, amely fogódzót kínálna az Orbán-rendszerrel elégedetleneknek. A demokratikus pártok ellenzékisége lényegében egyfajta jóléti licitre (a bérek és juttatások megalapozatlan emelésére irányuló követelésekre) és az Orbán-rendszer korrupciójának ostorozására korlátozódik. Ebben a két nagyobb, korábban kormányzó párt, az MSZP és a DK a választók jó részének szemében nem tud hiteles lenni, a kisebbek pedig gyengeségük miatt nem képviselnek széles rétegek számára szóba jöhető alternatívát. Így a Fidesznek nincs ma ütőképes ellenzéke.

Ha ekként jellemezzük az Orbán-rendszert, akkor lehet esélyünk ellenzéki politikai stratégia kialakítására is. Nem a jövő évi választások megnyerésére irányuló stratégiára gondolok, mert ilyen nincs, hanem hosszabb távon az Orbán-rendszerrel szemben fellépni képes demokratikus népmozgalom megteremtésének stratégiájára. Ezt is megpróbáltam kifejteni a szerkesztőségnek egy éve benyújtott dolgozatomban. A maffiaállam-elmélet viszont képtelen ilyesmire, hiszen a maffiával szemben nincs más eszköz, mint a rendőrség és az ügyészség, vagy, ha azt is maga alá gyűrte, mint nálunk, a bombamerénylet. Aligha véletlen, hogy megalkotója még sohasem tudott válaszolni az olyan újságírói kérdésre, hogy akkor mit is tegyenek a demokraták. A „maffiaállam” tehát nemcsak hamis ábrázolása az Orbán-rendszernek, de káros is, mert leszereli az ellenzéki politikát.